

नेपाः पासा पुचः अमेरिकाय

लुमन्ति पौ

33RD ANNIVERSARY ISSUE

SOUVENIR MAGAZINE

DABOO

दबू

Pioneering the Preservation of Newah Culture

NEPA PASA PUCHA AMERIKAYE

धर्म

श्रद्धा कमल ताम्राकार (तुलाधर)

झिगू संयोजन धर्म (दश संयोजन धर्म)

पृष्ठभूमि

परियत्ति बुद्ध शिक्षाया पाठ्यक्रमय् दुथ्याःगु धर्म मध्यय् झिगू संयोजन धर्म नं छगू खः । बुद्धं देशना यानाबिज्याःगु उपदेश धर्मस्कन्धया ल्याःकथं चय्प्यद्वः (८४,०००) दु । उकियात त्रिपिटक धाइ । गुकियात स्वब्वय् ब्वथलातःगु दु - सुत्रपिटक, विनयपिटक व अभिधर्मपिटक ।

थ्वहे झिगू संयोजन धर्म अभिधर्मपिटकस दुथ्याःगु खः । संयोजनया अर्थ पद कथं ब्याख्या यायेबलय् बन्धन स्वतुमतु स्वःगु गथःगथः जुयाच्वंगु, फ्यनां फ्यने मफुगु गथः थुकिया जालय् लात कि पिहाँ वयां वये थाकुगु स्वभाव दुगु धर्मता खः ।

झी मनुष्य जुयाः बांलाःगु (कुशल) व बांमलाःगु (अकुशल) ज्या चायेकं मचायेकं कर्मत झीगु शरीर, बचन व मनं यानाच्वनी । विशेष यानाः न्हापालाक न्ह्यब्वाः वनीम्ह झीगु मन खः । गुकिं यानाः चायेकं मचायेकं अकुशलकर्म क्लेश लोभादि बांमलाःगु ज्याय् लाःवनी ।

दश संयोजन धर्म छु खः ले ?

१. कामराग संयोजन
२. भवराग संयोजन
३. पटिघ संयोजन
४. मान संयोजन
५. दृष्टि संयोजन
६. शीलब्रत परामर्श संयोजन
७. विचिकित्सा संयोजन
८. इर्ष्या संयोजन
९. मात्सर्य संयोजन
१०. अविद्या संयोजन

१. कामराग संयोजन

कामराग संयोजन धायेबलय् ल्वःवनापुसेच्वंगु पञ्चकाम गुणय् गुगु इच्छा याइगु, ल्वःवनाः प्यपुनीगु, ल्वःवनाः ययेकीगु, ल्वःवनाः आसक्त जुइगु, स्नेह काम धयागु परिदाह जुइगु, ल्वःवनाः तसकं प्यपुनीगु स्वभावयात कामराग संयोजन धकाः धाइ ।

पञ्चकाम धायेबलय् झीगु शरीरया पञ्चइन्द्रीय-मिखा, न्हाय्, न्हाय्पं, म्हुतु व शरीर अले थुपिं अंग वा इन्द्रीयं मिखां रूप, न्हासं गन्ध, न्हाय्पनं खँग्वः, म्हुतु वा म्यें रस अले काय वा शरीरं स्पर्श याःगु अनुभूति याइ, थुगु पञ्चइन्द्रीय यानाच्वंगु आरम्मण मनूतय्त भुले याना तइगु स्वभाव हे कामराग खः ।

थुकिं यानाः भौतिक सुखय् भुले जुइगु - गथेकि मिखां खंक्व मालीगु, आसक्त जुइगु, प्याखं स्वयेगु, अथेहे विभिन्न कथंया टेवलेट, ल्यापटप, फोन विभिन्न प्रकारयागु आइफोन इत्यादि भौतिक साधनय् प्यपुनाच्वनीगु । मिखां बांलाःगु वस्तु खंसा वहे माल धकाः प्राप्त याना कायेत प्रयत्न यानाच्वनीगु । न्हासं बांबांलाःगु वास, सुगन्ध, गन्धयात नतुना च्वने मास्ति वइगु । न्हाय्पनं बांबांलाःगु शब्द, सः म्ये (संगीत) न्यनेत आसक्त जुइगु । म्हुतुं वा म्यें साःसाःगु सवाः काये यइगु, शरीरं स्पर्श याइगु, नाइसे च्वंगु बांबांलाःगु थी मास्ति वयेका बीगु ।

२. भवराग संयोजन

हानं हानं जन्म कायेगु इच्छाय् प्यपुनाच्वनीगु स्वभाव । थ्व वर्तमानया जीवन स्वयाः अप्वः बांलाःगु ऐश,

सम्पत्ति, परिवार सम्पन्न जूथाय् जन्म का:वने दयेमा धकाः इच्छा वा आसक्ति जुयाच्वनीगु स्वभाव । थम्हं दान धर्म विभिन्न पुण्यया ज्या या:सा लिपाया जुनिइ वा थुगु जुनिइ भिं जूसा बांलायेमा धकाः आसक्त जुयाच्वनीगु ।

थथे भवराग संयोजन धायेबलय् भवय् प्यपुनीगु, भवयात ययेकीगु, भवय् आसक्त जुइगु । थ्वहे जन्म कायेगु भव स्नेह संयोजन स्वतुमतु स्वयाच्वनीगु । अथे जक मखु ध्यानभावना यायां च्वय् थ्यनेधुंकाः रूप, अरूप भूमिइ जन्म का:वनेगु इच्छा याइगु धर्मया स्वभावयात हे भवराग धकाः धाइ ।

३. पटिघ संयोजन :

पटिघ (प्रटिघ) संयोजन धयागु बदला भाव स्वभाव खः । उलि जक मखु कडा जुयाः स्यंकेगु प्रचण्ड स्वभाव, सुनानं थ:त मय:गु यात धा:सा जिं वयात त्व:ते मखु धकाः हानं हानं द्वेषत उत्पन्न जुइकाच्वनीगु, धाइनापं तमं क्वा:गु नँयागु डण्डी ज्वन धा:सा कर्पिन्त स्वयाः थ:त हे अप्वः पुनाः छटपटे जुइ । थज्या:गु स्वभावं यानाः न्ह्यावलें जिगु अनर्थ यानाच्वन धकाः ईख तइ, अथेतुं जि य:म्हसित अनर्थ याइ तिनि यानाच्वन धकाः ईख तइगु स्वभाव । तसकं विरोधी याइगु स्वभाव, उलि जक मखु विरूपं स्यंका बीगु स्वभाव, उकिं यानाः मन स्यनीगु, तं पिहां वइगु, खँ ल्हाये मफइगु ।

थज्या:गु अवस्थाय् थ:पिनिगु व्यवहारिक, पारिवारिक जीवनय् थः य:पिन्त निन्दा अपमान याइगु न्यनेबलय् थ:त बः ब्यूगु न्यनेबलय्, कमजोर धाइगु न्यनेबलय् वयात मानसिक व शारीरिक कथं आकुल-ब्याकुल जुइगु । सह याये मफयाः वाचिक कथं वा शब्दं वाण सरह प्रहार जूवनी, वाण सरह कडागु शब्द प्रहार याः वनी ।

भगवान बुद्धं सुत्त निपातय् न्ह्यथनात:गु थथे खः - 'प्रत्येक मनू (मनुष्य) पा (बञ्चरो) घानाः जन्म जुइ, गुकिं थ:त पाली, व मूर्ख गुबलय् गुबलय् कुवाच्य नवाइ ।'

४. मान संयोजन

मान संयोजन धायेबलय् अभिमान स्वभाव, जि हे श्रेष्ठम्ह, जिनाप समानम्ह सुं मदु धकाः थ:थम्हं घमण्ड वइगु स्वभावयात मान संयोजन धाइ । थज्या:गु मान स्वताजि दु :

क) सेय्येमान ख) सम्मान मान ग) हीनमान

क) सेय्येमान गजू थें च्वय् च्वनेमा:म्ह, जि हे श्रेष्ठम्ह धकाः च्वनीम्ह अथवा गृहस्थी जूसां ऐश्वर्य धनं सम्पन्नम्ह थः ध्वजा समानगु स्वभाव, च्वय् च्वय् धायेका तइगु स्वभाव, मनया ध्वजाथें च्वय् च्वय् थ:त ल्ह्वने मास्ति वइगु भाव ।

ख) सम्मान मान न्ह्याबलें थ:गु प्रज्ञा, बुद्धि अले गृहस्थी जूसा धन, एश्वर्य, शिक्षा तुलना यानाच्वनेगु स्वभाव । जि सुं स्वयां नं कम मजू धकाः न्ह्याबलें धन, सम्पत्ति, विद्या, मान दयेकाच्वनेगु स्वभाव दुम्ह व्यक्ति ।

ग) हीनमान : जि हीनम्ह खः धकाः च्वय् च्वय् धायाः थ:के मदुसां मेपिनिगु गुणयात मान मयाइगु स्वभाव । थुपिं स्वंगू मान जि श्रेष्ठ धकाः च्वय् च्वय् सेथ्येमान, जि समानम्ह खः धकाः च्वय् च्वय् धाइगु, जि सम्मानम्ह खः धकाः च्वय् च्वय् धाइगु, जि हीनम्ह खः धकाः च्वय् च्वय् धाइगु- हीनमान थज्या:गु हे मान संयोजनया स्वभाव खः ।

५. दृष्टि संयोजन

गलत (मिथ्या) रूपं बिचाः याइगु व बांलाक्क परामर्श कथं बिचाः याइगु सम्यकदृष्टि खः । तर संयोजन धर्मकथं मखु थें थुइकेगु । सत्य धर्मयात अ:खतं खनेगु अनित्य वा छुं हे नित्य मखुगु ख:सा नित्य धकाः काये मफइगु, अनात्म आत्म दु:खयात सुख सुखयात दु:ख इत्यादि थुइके मफुगु ।

लोक शास्वत खः धकाः नं अशास्वत खः धकाः नं लोक अन्त दुगु खः अन्त मदुगु खः व जीव हे व शरीर खः सत्व मरण लिपा उत्पन्न जूनि, सत्व-मरण लिपा उत्पन्न मजूगु नं मखु, थज्या:गु द्वंगु धारणाय् तना वनेगु मखु धइगु स्वभाव, उकिं यानाः खः थे थुइके मफइगु स्वभाव, सम्यक दृष्टियात स्यंकीगु स्वभाव थथे द्वंक परामर्श याइगु स्वभावयात हे दृष्टि संयोजन धाइ ।

६. शीलव्रतपरामर्श संयोजनः

मेगु संयोजन धर्मकथं शीलब्रतपरामर्श खः । द्वंक मखुथे परामर्श याइगु स्वभाव, द्वंगु पद्धति, छुं धर्मयात विपरित द्वंक क्वातुक्क ग्रहण यायेगु ।

भ्फी गृहस्थी च्वनाः नं छुं द्वंक धारणा कथं क्वातुक्क कयाच्वनेगु । दसु कथं भ्फीसं यानागु गुलि नं मखुगु पापयात खुसिइ वनाः लखय् छकः म्वःल्हुइवं विमोचन जुइ धकाः लिमलाः फमलाः खुसिइ वनाः म्ह

दुना च्वनेगु इत्यादि । अथेहे बुद्ध धर्म पिने च्वंपिं श्रवण ब्राह्मणपिनिगु द्वहं ब्रत, खिचा ब्रत काइगु चलन दु ।

थःगु मन (चित्त) आचरण आदियात शीलं शुद्ध जुइ । द्वहं, खिचा आदियागु ब्रतपाखें शुद्ध जुइ धयागु विश्वास गुगु द्वंगु धारणां शुद्ध जुइ धयागु थज्यागु स्वभाव दुगु गुगु धारणाय् दुथ्याःगु स्वभाव, सहि धारणायात पना बीसःगु द्वंगु धारणारूपी सम्यक दृष्टियात स्यंकीगु स्वभाव, वर्त दुःखय् चिना बीसःगु कारण जुयाच्वंगु द्वंगु धारणा ।

झीसं हे आःतक नं लः छफुति म्हुतुइ मतसे, चि मनसे उपवास कयाच्वनीपिं खं । थुगु शरीरयात कष्ट बियाः यानाच्वनेगु धर्मकथं थःत संयोजनय् चिनातइगु धर्म वा संयोजनयात शीलव्रतपरामर्श संयोजन धाइ ।

७. विचिकित्सा संयोजनः

विश्वास याये योग्यगु थासय् नं विश्वास मयासे शंका उपशंका यानाच्वनेगुयात विचिकित्सा संयोजन धाइ । व्यवहारिक पारिवारिक कथं न्ह्याबलें शंका उपशंका, श्रीमान वा श्रीमतीप्रति अविश्वास, मांबौ मस्त प्रति अविश्वास, अथे हे पासा बन्धुप्रति विश्वास मदइगु ।

उलि जक मखु बुद्ध धर्म संघ आचरण शिक्षाप्रति शंका थजाःगु स्वभाव दुगु मसिइगु द्वंविद्वं थीथीकथं कम्प जुइगु स्वभाव, निपु लँ समानगु स्वभाव, निर्णय यायेत स्तम्भित जुइगु स्वभाव, थजाःगु संयोजन हे विचिकित्सा खः ।

८. इर्ष्या संयोजन

इर्ष्या धायेबलय् सुयां ज्यूगु बांलाःगु स्वये मफइगु, कर्पिनिगु खुशी खनाः हर्षित जुइ मफइगु, प्रशंसा याये मफइगु, दाहा जुइगु स्वभाव खः । झीगु संसार, समाज, परिवारय् इर्ष्याया भाव ब्वलनाच्वंगु दु । देशं देशय् इर्ष्या, समाजं समाजप्रति, व्यापारीं व्यापारीप्रति इर्ष्या, शिक्षकं शिक्षकप्रति इर्ष्या जुयाच्वनी, परिवार परिवार दुने मेपिनिगु लाभ सत्कार गौरव मान गुगु नुगः मुइगु स्वभाव, नुगः मूम्हेसिगु भाव, ब्यथां स्वइगु भाव थजाःगु स्वभावयात इर्ष्या संयोजन धाइ ।

९. मात्सर्य संयोजन

थःहे श्रेष्ठ धकाः च्वनीगु स्वभाव, चीधंगु स्वभावया चित्त (कन्जुसीपह), थः जक जीके कतःपिं बांमलाःसां ज्यू, थःगु जक भिं जुइकेगु स्वइगु स्वभाव, मेपिनि ज्यूगु बांलाःगु स्वये मफइगु कपटी स्वभाव खः ।

मात्सर्य ५ गू प्रकारया दु :

क) आवास मात्सर्य :

च्वनीगु थाय्प्रति कन्जुसी स्वभाव गथेकि बसय् लिक्क फ्यतूवःम्हसित थाय् मबीगु, जिगु थाय् धकाः त्वःता मबीगु, थःगु थाय्यात क्वातुक्क ज्वना च्वनीगु, जि स्वयाः बांलाःगु छैं, क्यब सुयां मदु धकाः सुनानं काः वइ धकाः मतिकुन्हाः स्वभाव ।

ख) कुलमात्सर्य : थःगु कुल, जात धनी धकाः सःस्यूपहः याना जुइपिं ।

ग) लाभ मात्सर्य : जितः थुलि लाभ जुल धकाः घमण्ड यानाच्वनीगु ।

घ) वर्ण मात्सर्य : रूप प्रति घमण्ड, जि त्वइसे बांलाः धकाः जुयाच्वनीगु स्वभाव ।

ङ) धर्म मात्सर्य : जिगु धर्म तःधं धकाः क्वातुक्क ज्वनाच्वनीगु स्वभाव

१०. अविद्या संयोजन :

अविद्या धायेबलय् छुं मस्यूम्ह, मूर्खम्ह, प्रज्ञा मदुगु स्वभाव खः । संसार दुःखया खानी धकाः मथुइगु, दुःख सत्य धइगु मस्यूगु अज्ञान, दुःख सत्य अज्ञान, दुःख निरोधय् अज्ञान, दुःख निरोधय् थ्यनीगु आचरणय् अज्ञान दुःख जातय् जन्म जुइमानिगु दुःख, जन्म जुयाः ल्वय् जुइका च्वनेमालीगु, बुढाबुढी जुइमानिगु मरणादि आदि धर्मलिसेया अज्ञानता खः ।

झीसं समाजय् मनूत थ्वहे छगू जुनि थें सीम्वाःपिं थें सना जुइ । संसार अनित्य खः उत्पत्ति फुक्क विनास खः धकाः मचाइगु । थजाःगु स्वभाव दुगु मसीगु (सहीधर्मयात) मखनीगु स्वभाव प्रतिवेघ धायेबलय् अनुभव यानाः सीके मसःगु स्वभाव, द्वंक सीकेगु स्वभाव खः । दुःखं मुक्त जुइत प्रत्यक्ष रूपं भाविता याये मसःगु धइगु हे अविद्या संयोजन खः ।

निष्कर्ष :

च्वय् न्ह्यथना वयागु 'दश संयोजन धर्म' झीसं मनुष्य जुयाः बुद्धधर्म कथं परियति, पटिपति व प्रतिवेध कथं छ्यले सयेके माल । परियति कथं बुद्धया शिक्षायात अध्ययन यानाः पटिपति धारण, पालन यायेमाल, बुद्धं शरणं गच्छामि, धम्मं शरणं गच्छामि, संघं शरणं गच्छामि धकाः म्हुतु छप्वाः जक हालां मगाः । श्रवण यानागु,

अध्ययन यानागु शिक्षायात प्रतिवेध प्रत्यक्ष करण कथं थ:थम्हं अनुभूति यायेमा: ।

थथे प्रतिवेक्षण याये मस:गु स्वभावं थुगु दश संयोजन धर्मयात थुइके मफया: झीगु जीवनय् न्ह्याबलें पतुमतु पंका: स्वतुमतु स्वयेका: वर्तदु:खय् संसारया भवसागरय् हानं हानं जन्म कया: चा:चा:हिला च्वनेमाली । झीपिं सकलें न्ह्याबलें न्ह्याबलेंया लागि थुकियात चफुना छ्वयेत झीके वयाच्वंगु लोभ, द्वेष, मोह, ईर्ष्या, शंका, मान मिथ्यादृष्टि इत्यादि क्लेशयात निर्मूल यायेत छगू जक मार्ग आर्य अष्टाङ्गिक मार्गयागु सत्यता थुइकेमा:, व्यवहारय् छ्यलेमा: । थुपिं मार्गत थथे ख: :

१. सम्यक दृष्टि - मद्वंक स्वयेगु थुइकेगु
२. सम्यक बचन - बांला:गु वचन, शुद्धगु बोलि बचन
३. सम्यक संकल्प - भिंगु बांला:गु बिचा: यायेगु, वितर्क यायेगु
४. सम्यक कर्मान्त - मभिंगु ज्या मयायेगु, भिंगु ज्या यायेगु
५. सम्यक आजीवन - बांलाक जीवन हनेगु
६. सम्यक व्यायाम - मन व वचनं बांला:गु ज्या यायेगु
७. सम्यक स्मृति - न्ह्याबलें होश तया: जुइगु
८. सम्यक समाधि - ध्यान भावना यायेगु

थथे कुशल कर्मया लँय् वनेत शील, समाधि व प्रज्ञाया ब: कया: जक न्ह्या: वने फइ । विशेष याना: थुपिं झिगू संयोजन क्लेशयात चफुना छ्वयेत मुख्य सम्यक दृष्टि हे यथाभूत ज्ञान दर्शन वा मखुथे मखनीगु, ख: थे खनेगु गुकिं याना: तथागतया सधर्म प्रति अटुट श्रद्धा दया: प्रज्ञां याना: कारणकार्यया चक्र भावनामयी खंके फइगु न्यागू उपादान स्कन्धप्रति अनित्य-दु:ख अनात्म बोधया भाव जुइ माल ।

लिधंसा धल:

अनगारिका अग्गञाणी (ने.सं. ११३७), *त्रिपिटक, अभिधम्मपिटक,* प्रथम संस्करण, वीर-पूर्ण पुस्तक संग्रहालय, नेपाल।

डा. रीना तुलाधर बनिया (संपादक) ने.सं. ११४२, *अभिधम्म (श्रद्धेय धम्मवती गुरुमांया धम्मदेशनाया पुस्तकारुढ),* प्रथम संस्करण, धर्मकीर्ति प्रकाशन श्रीघः नेपाः।